

Arxiu Històric de l'Hospitalet.
C/Joan Pallarès s/n.
08901 – L'Hospitalet.

Persona entrevistada: **Josep Bonastre Bacardit.**

FONS: CAN VILUMARA.

Data: Desembre 2002.

Entrevistadora: Mireia Mascarell.

Duració: 70 minuts.

Signatura: Ot8

CARA A:

Li demanaria que em digués el seu nom i cognoms.

El meu?

Sí, el seu.

Jo sóc Josep Bonastre Bacardit, amb t, eh? Bacardit, perquè això... sempre diem els que ens diem Bacardit perquè és un cognom d'aquí de la part de Manresa, i tota la línia d'avall, sí, i "allavorens" doncs va passar que dic: "Com és que el Ron Bacardí (va ser un català d'aquí que va anar allà) i no es posa amb t, perquè Bacardí sempre en Catalunya va amb t". Diu: "Es que ells la van suprimir perquè internacionalment amb això al final t no lliga". "Ja, i amb tot això es va fer suprimir la t i Bacardí és més fàcil de pronunciar i sembla més bé", i el Ron Bacardí quan va anar aquell a Cuba hi va fundar la gran empresa que encara continua...

Està bé que faci la precisió, que així ja ho sabem tots. Escolti, i vostè quina edat té ara?

Ara tinc 86 anys.

I és d'aquí de l'Hospitalet vostè?

Fill de Hospitalet, sí. El meu pare era de Tarragona i la meva mare de Manresa. La meva mare feia de minyona aquí en una casa, on el meu pare feia com de conserje... vaja, com criat de "algo" tèxtil, no? I ell es van conèixer...

Es van conèixer aquí a l'Hospitalet.

Allà a Barcelona, perquè estava la casa allà, però ell com que vivia aquí a Hospitalet, aquí el meu pare tenia als seus pares, que els meus avis també eren de Tarragona, van venir aquí anava a dir, oi? Perquè aquí hi havia molt més feina que no pas a Tarragona, no és com ara que Tarragona ha pujat industrialment, abans no era gaire, oi?

De quina zona de Tarragona venien?

Capital.

La capital.

Sí, perquè mon pare va néixer a Tarragona mateix, oi?, i el meu avi també, i treballava a la companyia Madrid ???? , que és la RENFE, que per dir-ho la va crear en Primo de Rivera el monopoli, no?

Doncs va ser llavors que el van destinar aquí a Hospitalet, a l'estació d'aquí i va venir cap aquí.

Llavors el primer home de la família que va entrar a la fàbrica Vilumara va ser el seu pare.

El meu pare, a l'any 1920.

Encara no era casat o ja era casat?

Sí, sí, perquè el meu pare es va... Mira, un cas curiós, es va casar el... sí, sí, el 13 d'agost de l'any 1913. I no, no, es va casar perquè jo... tenia quan vam anar a viure a la fàbrica 4 anys, i vam venir al 16...

Però abans ja vivien a l'Hospitalet, estaven al Centre també, a l'Hospitalet Centre?

Hospitalet Centre, sí, al carrer de l'Església mateix, al carrer de l'Església de l'Hospitalet allà vivia el meu pare rellogat en una casa, perquè anava just, i ell... coses de la vida, no m'ho explico, un home que li agradava... era del cor del Llobregat, d'aquí... és clar, tenia d'anar vivint en cases com de rellogat, i ell treballava on hi ha la CAMPSA que abans era Sabadell i Henri, i quan en Primo de Ribera va crear el monopoli de la CAMPSA, la refineria aquesta de Hospitalet, on està ara la CAMPSA... "Bueno", ara ha desaparegut perquè ha quedat entre el límit de Hospitalet i Cornellà, a la Remunta, i "allavorens" per poguer tenir pis: "Ui, ara tindràs..." Faltava un porter i llavors, a aquella època el porter tenia d'estar sempre vivint allà, oi?, i les 24 hores... Mon pare... mira, el meu pare tenia d'estar les 24 hores al taller, on mínim tenien de treballar dugues persones, lo que guanyava un peó tenia de ser entre la meva mare i el meu pare. Si el meu pare hagués quedat vidu quedava esposat del tot, perquè és clar, quan el meu pare estava avall a la fàbrica per alguna cosa, la meva mare havia de fer com de... oi? Una cosa terrible anem a dir, oi? I ell només sortia els diumenges un parell d'hores cap a la Rambla de Hospitalet o per allà a la Plaça de l'Ajuntament que hi havia els seus amics del cor i tot, i ja està. "Allavorens" vivíem en aquestes condicions.

Qui va ser que el va contractar al seu pare, va ser el pare del senyor Vilumara?

L'avi del senyor Vilumara d'ara, oi?

Que es deia Francesc o Ramon?

Sí, em sembla que Francesc... sí, poder ser que sí, Francesc Vilumara, amb un bigoti... No eren tan alts així, oi? Tinc un arxiu i tinc un "retrato" anem a dir, oi?, i ell doncs... Ell vivia a Barcelona, perquè la van traslladar aquí a Hospitalet, perquè estava on hi ha la plaça Macià a la Diagonal...

Sí, Francesc Macià.

Cap allà, a aquell tros, i al fer la Diagonal la van treure i va portar la fàbrica aquí a Hospitalet, oi?, que va ser a l'any 1907 si no m'equivoco.

Exacte, o sigui, que el seu pare de fet va entrar quan la fàbrica portava pocs anys.

Pocs anys, sí, sí. Sí, perquè el porter va deixar-ho i ell va entrar i entrava doncs així.

I què vivien, a la casa del director, abaix?

Tal com està ara, a dalt vivia el director i abaix vivia el porter, anem a dir, oi? Un cas curiós, eh? En tot el... un pis i un altre només hi havia una aixeta, que era la de la galleda de la cuina, i amb aquella aixeta nosaltres ens havíem de rentar la cara, teníem de... El director a dalt tenia la seva habitació amb el seu quart de bany amb banyera i tot, al seu lavabo, i abaix no. Mira quina diferència, eh? Hi havia una gran diferència social... "Bueno", un treballador... ens consideraven una raça inferior anem a dir, eh? Era així. Jo et parlo doncs dels anys 20, oi?, que va ser que vam venir aquí,

això mateix, l'any 1920, que llavors el 23 va haver el cop d'Estat d'en Primo de Ribera i va fer la dictadura en Primo de Ribera, oi?

"Bueno", el meu pare per poguer tenir pis i poguer tenir... No hi havia on triar, anem a dir, per exemple, hi havia el gas, sí, i me'n recordo... jo he viscut al carrer Sant Joan, que és aquí a la part de dalt, per cases velles, on vivien els meus avis, vivia el meu oncle, que era solter, que era germà del meu pare, i mon pare també havia viscut allà però va marxar quan d'allò. Doncs tenien gas, tenien un fogó de gas i llum de gas al menjador. Per anar al pis de dalt, perquè havia planta baixa i pis de dalt anem a dir, oi?, tenien espelmes anem a dir, oi? Doncs... això mateix... "Bueno", el meu pare per poguer tenir aquí... que ell tenia corrent elèctrica, una casa gran i tot, però no hi havia la higiene, és curiós, eh?

I lavabo n'hi havia dintre?

Res, res, res, no hi havia lavabo, el wàter només hi havia el wàter, per necessitats, però en tota la casa només hi havia una aixeta sola, que era a la cuina, i en aquella cuina, allà, tenies de rentar-te la cara i si volies rentar-te el cos tirarte-la allà, jo ho feia així, perquè... anàvem fetn com podem, perquè a vegades... Unes males condicions higièniques anava a dir, oi? I a més a més això, tenia d'entrar... casat, i si es quedava vidu fora, perquè llavors ell amb un salari mínim tenien de treballar dugues persones, el meu pare i la meva mare, perquè el pare quan estava per abaix netejant els vidres de les finestres o "algo", o venia un "carro" o un camió a descarregar, ell anava a ajudar a descarregar i la meva mare es quedava a dalt obrint a la porteria si venia algú, anava a dir, oi? Una cosa...

I la seva mare també havia de fer la neteja i així d'algun lloc?

No, ella no, ella només obrir la porta, tancar, quan el meu pare estava abaix a la fàbrica o estava d'allò, oi?, però si no no.

I quines feines feia el seu pare?

El meu pare de porter, a més a més tenia de fer això... a la fàbrica encara hi són les vidreres, netejar els vidres de fora, l'exterior, perquè els lavabos els netejava una dona de la fàbrica, els lavabos que hi havia dins de la fàbrica pels treballadors anem a dir, oi? Però ell lo de l'exterior ho tenia de fer, i després doncs ajudar si ve un camió o un carro que portava gènere, ajudar a descarregar i tot això, i estar allà, no moure's d'allí, com un guardià permanent, nit i dia tenia d'estar. Ell tenia d'estar... Ni clau tenia per sortir fora! Només tenia el director a dalt, i lo curiós és que el director que hi havia... Vaja... el meu pare no feia res, llavors no hi havia ràdios ni res, a les nou anava a dormir, doncs si el director venia més tard i trocava al timbre tenia d'aixecar-se del llit i obrir al director. Quan es va morir el director i va entrar l'Etapé va dir: "No, no, no, farem d'allò. Deixem-ho, tindrem nosaltres una clau, que obrirem nosaltres i entrarem i sortirem". Ah, diu: "A nosaltres ja ens hem dit que no ens en donguin cap de clau a vosaltres..." Això amb l'Etapé, perquè hi havia amistat, i amb la Palmira, oi? Van dir: "Res, això de la clau res, el porter que no tingui clau d'aquí, que quedi tancat aquí!" Doncs clar, el meu pare va... una cosa, s'hi va conformar sempre, al venir la República i altre vegada els sindicats dels obrers, anem a dir, oi?, doncs em sembla que hi havia a la Tecla Sala o "algo"... "No, no, només s'ha de treballar un horari!" Però el meu pare com es va conformar amb volguer estar a casa, "pues" va aguantar fins que es va jubilar a l'any 1972... Ai, al 72, amb 72 anys! , perquè és clar, hi havia "escasez" de cases i compti, tenia de marxar d'allà, si es jubilava es tenia de marxar i "allavorens", nosaltres a part d'això en Vilumara... si tenim aquestes cases és gràcies a ell anem a dir, oi?, perquè ell era un home molt "beato", tota la família han sigut molt "beatos" allà, oi? Si hi havia un treballador que volgués estudiar la carrera de capellà, que va haver un i li va pagar la carrera.

Això sí, augment de salari al obrer, lo que marcava la llei, eh? Res, amb això sí que... amb l'assumpte econòmic no... si diu que un treballador pot guanyar tant o pot guanyar tant, ell lo just i prou, però lo altre sí, ho feia tot.

I "llavorens"... què anava a dir? Sí, ell, el meu pare doncs no podia sortir i va anar aguantant fins l'últim d'allò i llavors és clar, per jubilar-se tenia... podia jubilar-se als 65 anys perquè ja hi havia el "retiro", que el "retiro" es va començar "nada menos" quan hi havia la dictadura d'en Primo de Ribera, i sembla que era una pesseta diària o "algo" tenien, em recordo, sí, perquè aquí a Europa la majoria posaven una d'això, com ara, et descomptaven un tant del d'això poer tenir com un "seguro" d'això, i va anar continuant, quan va venir la República em recordo que ho van pujar a 3 pessetes diàries, però "bueno", s'anava mantenint sempre.

"Bueno", doncs ell és clar, allà al jubilar-se ha de marxar, la seva feina era estar allà tancat... però en Vilumara quan es va fer el Congrés Eucarístic d'aquí Barcelona, l'any 1952, el Congrés Eucarístic i tot, oi?, i "allavorens" es va fer com... clar, com va venir gent que va venir de l'estranger es quedaven esgarrifats, la gran quantitat de barraques que hi havien! On hi ha el camp de Barcelona era tot un poblat de barraques! Tot el Passeig Marítim, barraques, que en deien el Somorostro, hi havien molts de gitanos però els altres eren treballadors que tenien allà, al "muelle"... "Bueno", en molts punts d'aquí de Barcelona... aquí a Montjuich, a la muntanya de Montjuich també hi havia barraques i tot, on hi ha el parc d'atraccions...

"Bueno" estava tot tan poblat, i va dir: "Hem de fer vivendes al Congrés Eucarístic". I gent, capitalistes d'aquí, perquè l'estranger quan va venir va dir: "Hosti, tu, quin país és aquest? Els obrers en barracons...!" I "allavorens" doncs ell va fer com una societat d'aquestes de "Vivendes del Congrés Eucarístic". Van començar allà a la Sagrera, després van venir aquí a la Bordeta, i en Vilumara quan estaven aquí diu: "Jo si feu un bloc de cases a l'Hospitalet, jo deixo..." Una part deixava a l'Estat, a l'Institut Nacional de la Vivenda, "...i l'altre ho deixo amb un mínim interès, un 2% per tornar, deixo els diners". I es va fer gràcies a en Vilumara, i llavors què va fer? **????** empresaris d'aquí com la Tecla Sala, Trinxet, tots aquests, i va dir: "També pels treballadors".

I ho va deixar per treballadors d'indústries d'aquí, anem a dir, oi? I allà, nosaltres... eren 10 pisos, això mateix, 10 pisos per cada d'allò, i als altres que els hi faltaven pisos i tal, l'altra gent eren nous anem a dir, oi? I un que va quedar, que és el que és més petit, que és l'únic més petit a aquest cantó, que allà només té dugues habitacions, les altres totes tenien tres, i aquell ho havia sol·licitat a Barcelona, doncs: "Mira, a Hospitalet hi ha un d'allò", i va venir aquí "llavorens"... és l'únic, però els altres...

O sigui, que tots els veïns d'aquests blocs són tots treballadors d'empreses de Hospitalet.

Treballadors d'aquí de Hospitalet, o empleats de l'Ajuntament, oi? Tots eren treballadors del tèxtil, del Trinxet, de La Farga també n'hi ha, oi?, de La Farga, és clar... Aquí de La Farga em sembla que no n'hi ha cap, a l'escala d'allà sí, allà 3 em sembla que n'hi ha encara...

I pagant-ho durant 20 anys! Últimament pagàvem "menos" nosaltres per amortització que un lloguer de debó, cada any pagàvem igual, i gràcies a ell van poguer tenir aquesta casa, i mon pare es va poguer jubilar.

Quin any devia ser això, que van venir aquí, al 54, al 55?

No, aquí vam venir al 52 nosaltres.

Ah, o sigui, acabats de fer les cases ja van venir.

Sí, sí, sí, primer van inaugurar, va venir un canonge de Barcelona a beneir-ho i tot, una festa... Perquè jo treballava a Barcelona, a arts gràfiques, d'impressor, oi? Perquè aquí a Hospitalet, a les indústries no, però als tallers petits l'aprenent era com un

esclau. Anem a dir, entrava a l'hora d'entrar, però si en treballava 10 només en cobrava res, els operaris no, això als tallers petits, eh? Els operaris anem a dir, per les hores que treballaven cobraven, els aprenents no, treballaven dissabte a la tarda i tot. Llavors tenia un amic que treballava a Barcelona a una impremta i diu: "Res, mira, a Barcelona nosaltres fem setmana... (era en temps de la República), fem setmana anglesa". Setmana anglesa vol dir que els dissabtes a la tarda feien festa, anem a dir: "...i si tu fas mitja hora , mitja hora paga extraordinària". Perquè és clar, ja tenies d'estar sindicat, era de la UGT jo, perquè els dos sindicats que dominaven eren la UGT, que era l'oficialista, i la CNT-FAI, que eren els de la CNT, que eren els anarquistes, que eren els del "jaleos", oi?, que armaven, és com la ETA... i llavors doncs sí, sí, vaig anar allà i vaig anar treballant sempre.

Perquè vostè em deia abans, que no ho hem pogut gravar, que vostè no hi va poder treballar mai allà a la...

Mai, mai vaig poder entrar, i va ser per la seva senyora, que era una bella persona, la senyora Rosita, que: "El Balamero ha dit que el fill del porter aquí no entrarà perquè hi ha uns "lios" de família..."

És el destí, saps lo que és anar a treballar...? Ara ja hi ha camins, que llavors no. Jo anava a peu fins el metro de Santa Eulàlia, d'aquí cap allà anava "pim-pam", feia 4 viatges... poguent treballar allà a casa mateix! I m'hagués trobat que va haver una reconversió industrial, reduïa personal Can Vilumara, anem a dir, oi?, i els més antics que ja tenien d'allò, la meua edat, com el meu cosí que tenia la meua edat i allò, els hi van donar un milió i mig de pessetes d'indemnització i jubilació anticipada, que podia haver anat "estupendo", perquè...

Això quan van tancar vol dir.

Sí, al 82, oi? No, abans de tancar, no, no, la primera reconversió va ser al 70...

Al 70 i "pico".

Sí, sí, 70... perquè al 80 quan van tancar no, "allavors" no, "allavors" només van donar lo que marcava la llei, que és un any de salari pels que portaven 20 anys treballant-hi, o "menos", però llavors no, aquesta anem a dir, indemnització es feia quan hi havia reconversió anem a dir, reduïen personal, "pam-pam", et donaven així... Però quan tancaves no, perquè allà mateix... les empreses, els tallers petits pagaven... tenien com un... "seguro" anem a dir, pagaven allò, i llavors quan tenien de plegar o "algo" anem a dir, els que quedaven a l'empresa... l'empresari, el que tenia el taller no tenia de pagar res, ho pagava el d'això, la reconversió salarial que anem a dir, ho pagava i donava un any de salari si feia 20 anys o 20 i "pico" que treballaves i res més, i per poguer-ho cobrar tenies de buscar un gestor que fes els tràmits perquè tenia d'anar a Madrid i tot, i es quedava el 10 %, de lo poc que cobraves encara es quedava ...

Escolti, i això que diu... Es que m'ha cridat l'atenció, que ha dit que es veu que a aquest senyor Sala doncs que no li venia bé que vostè hi treballés, però era perquè era de la família...

Perquè vivíem tots en aquella casa.

Però si a dintre la fàbrica hi havien molta gent que eren parents entre ells, no?

"Bueno", però ell no, els únics parents que tenia allà eren... com el Sala que viu aquí, que és un nebot seu que el va protegir, i eren coneguts seus , i prou, però els altres... Home, entre treballadors sí, però com ell era el que manava, era el director general, anem a dir... Ell era com el director tècnic que ho portava tot, i després hi havia un enginyer industrial, ell no tenia el títol, oi? Era un enginyer que és el que amb el Vilumara feien... i aquest era el director que se'n cuidava de tota la fàbrica, contractava els treballadors pels telers, per tot lo que hi havia anem a dir.

I com es deia aquest senyor que feia això?

El senyor Sala, i ara hi ha un home que es diu Valdecases...

Aquest és un que es diu Agustí o Joan?

Joan, Joan Sala, sí. Ell vivia al Clot, a Barcelona, i va venir aquí, el va ajudar i va quedar com encarregat, perquè últimament ja anaven posant tècnics amb estudis, perquè jo no havia tingut estudis, jo havia après estant... Havies de tenir el títol d'enginer textil o "algo".

I això que deia abans, que quan hi havia algun fill de treballador o algun treballador que volia ser capellà, doncs el senyor Vilumara els hi pagava els estudis...?

El Vilumara, sí, a un li va pagar, sí.

I també quan els nois volien fer la... anar a l'Escola del Treball també els hi pagava en Vilumara?

No, no, l'Escola del Treball com no es tenia de pagar, ell ho tramitava, sí, que és aquí al carrer Urgell, eh? Allà al tèxtil, a la part tèxtil. No, ell ho deia, els que volien prendre anem a dir, que tenien contramestres, que eren els que reparaven telers i canviaven les peçes i tot allò, qui volia doncs, a ell l'interessava que aprenguessin força, ell volia que qui treballés amb ell, estigués ben capacitat anem a dir, eh? I entraven i treballaven, sí.

Tornem a lo d'abans un momentet, quan el seu pare es jubila venen a viure cap aquí, als blocs aquests del Congrés, i en aquells moments vostè ja era casat o encara no?

Sí, sí, sí, era casat.

I vostè ja hi vivia allà amb la seva senyora també?

Amb la senyora vivia allà a la fàbrica.

A la fàbrica, o sigui, vivien tots 4.

La senyora va anar i va dir: "Home, es que no tenim casa!" "Bueno", doncs que es quedí, oi?, anava a dir...

I la seva senyora també treballava?

Ens vam casar al 48 i aquesta casa ens la van donar al 57, i el meu fill també va néixer... a l'any 50 allà a la fàbrica, sí. Tinc fotografies del nano per allà al pati de la fàbrica i tot, oi?

Escolti, i la seva senyora era treballadora de la fàbrica.

Sí, sí, era treballadora.

Ella ja ho era abans de conèixer a vostè. Es van conèixer a la fàbrica?

No, no, la meva dona era de la Barceloneta. Un dia anem a dir, "bailando", ens vem conèixer a Gràcia en una sala de ball que deien "Salón Cigarrés", que ara és discoteca, em sembla ara, però abans no, era una sala de festes i anava gent al ball, i els diumenges ens vem conèixer allà, llavors al casar-nos va venir a viure aquí perquè tampoc de cases no hi havia gaire, i els meus sogres al "puesto" que hi havia n'hi havia la seva filla... doncs també era un pis molt petit, petitíssim a més no poguer a la Barceloneta, d'aquells antics, doncs va venir a casa. Ens vem casar i va venir a viure aquí i "allavorens" quan va venir... això mateix, va venir perquè... treballava allà al Clot, i va poguer trobar feina aquí al barri de Santa Eulàlia, tocant... Quin carrer era

aquell? Aprestadora, Gual... “Bueno”, hi havia una casa d’això, tèxtil, que repasaven les peçes i ho posaven a punt, perquè les peçes quan sortien del d’això surten “encartonadas” i elles feien això. Doncs treballava allà, i llavors al morir el Sala, doncs jo tenia amistat amb la Palmira i amb el senyor Estapé, que era el director i va entrar desseguida. La prova és que el Sala es va morir anem a dir a l’agost, i a l’octubre entrava. Va entrar allà gràcies al senyor Estapé. Sempre ha hagut molt bona amistat i continua, oi?

Vostè per això, després ja no hi va voler entrar.

No, perquè jo ja tenia el meu ofici.

Ja tenia un altre ofici.

Tenia el d’impresor, perquè aquí no entrava, al tèxtil no, no podia entrar jo de tècnic tèxtil, oi? Per entrar per guanyar “menos” i a més a més jo a arts gràfiques treballava més bé, pel desplaçament però per lo altre, venia a guanyar més perquè fèiem hores extraordinàries, fèiem coses que aquí no feien, anem a dir, oi?

Perquè al tèxtil es guanyava poc, no?

Sí, en general tots més o “menos” igual, lo que passa que en les indústries, doncs nosaltres fèiem hores extraordinàries, nosaltres a l’imprenta fèiem hores extraordinàries, moltes, a vegades treballàvem 10 hores cada dia i cobraves extraordinàries, bé, anem a dir, oi? Em guanyava més bé la vida que no pas aquí, perquè passava que...

Doncs nosaltres era una imprenta que treballava molt i tenia com una editorial religiosa, llibres religiosos i tot, oi? Perquè un dels amos era nebot del cardenal Gomat, era el cardenal “jefe” dels cardenals, dels capellans d’Espanya anem a dir, oi? El cardenal Gomat. I així tot també, tots els llibres que hi havia d’això els havíem imprés nosaltres anem a dir, i doncs enviaven llibres cap a Sud- Amèrica, no s’hi dedicaven, i aquí com eren especialistes... perquè abans com la misa al fer-la en llatí, tothom tenia un llibret traduït anem a dir, i fèiem els misals, fins que va... el concili Vaticà II, que es va suprimir va dir: “S’ha de fer en d’allò”, oi? I llavors...

I els fèiem i els enviàvem a Amèrica i tot, eh? Perquè teníem un ???? especial, teníem màquines especials i tot, perquè és clar, allà a Amèrica del Sud doncs estaven molt més atrasats i no... i hi havia una aflluència, doncs enviaven i ho feien aquí perquè aquí hi havien els teòlegs que ho feien més bé i tot, oi?

Escolti senyor Bonastre, anem a parlar una mica de records, eh?, que això és maco. Què recorda de quan vostè era petit, de la fàbrica? Quines són les coses que més recorda?

Mira... era un “puesto” gran, venia un amic meu, vaja, un amic del barri venia allà a aquell pati, jugàvem, i a la part on hi ha... on avui dia hi ha... que deien com... és com un magatzem, al final mateix, al carrer Girona i així, la punta, que ara hi ha... que deien els estampats, vaja, feien els estampats, abans era com el recanvi, eren peçes de recanvi per tot. I el meu pare doncs... en el contracte ho porta també, que el donaven un tros de “terreno” perquè pogués d’allò, es pogues alimentar, i el meu pare per entretenir-se els diumenges com no sortia, dons a cultivar l’hortet que tenia, anem a dir, oi? I allà jo tenia una barraca que m’havia fet el meu pare i venia aquest amic meu, que era fill d’un amic del meu pare, que era argentí aquest xicot, perquè va néixer... son pare va anar a Amèrica, van anar a Mendoza, hi van anar perquè allà tenien uns cosins del seu pare, i allà passa que, a la part de Mendoza i els Andes hi ha terratremols, no sabies? I sa mare va agafar pànic perquè un dia va haver una sacudida forta: “Tornem cap a Espanya!” I van tornar, i ell “allavors” em sembla que tenia... quan va tornar aquí em sembla que tenia 4 anys, va tornar. I “allavors” com hi havia amistat venia a jugar allà a casa, nosaltres teníem un tros de “terreno” allí i

fèiem coses. Venia el meu cosí també, que tots dos són morts ja, pobres, el meu cosí tenia un any "menos" que jo, però aquest quines coses són la vida! Teníem la mateixa edat, vem néixer el mateix any i el mateix mes, ell va néixer el 18 de novembre i jo el 21 de novembre de l'any 1916, quina coincidència! I va néixer allà a Amèrica, a Mendoza anem a dir, oi? I ui, hi havia molta amistat. I va passar, al venir la guerra civil va agafar por, i li van dir... perquè ell va dir: "Jo no sóc responsable de res", li van dir al consolat: "Si voleu us pagueu el viatge", i ell què va fer? Aprofitar, amb la seva núvia es van casar desseguida per poguer marxar ell, que era d'aquí Hospitalet, oi?, i van marxar cap Amèrica, com que allà tenia uns cosins seus doncs ja es va quedar allà.

Va venir dugues vegades per aquí, és l'única vegada que ens vam veure, però ara fa em sembla que 3 anys que és mort, oi? Perquè va agafar un reuma, una artrosis que no podia ni caminar, perquè allà és un país anava a dir... aquí som vegetarians de menjar tantes cols i...

Ho conec, el meu marit és argentí, ja conec...

Es menja carn per esmorzar, per dinar, per... va tirada la carn, perquè ho per les pels, oi?

El meu marit és argentí, sí.

Argentí, doncs ja ho sap, allà... I això produeix molt àcid úric al cos, oi?, i ell tenia una artrosis, una deformació als genolls i això, i a l'últim va... Ara últimament sabia, perquè ens escribíem, perquè la seva dona també era d'aquí de Hospitalet, oi?, que ell va baixar per allà, li van pagar el viatge i ja va estar, ja no va tornar, com el xicot era llest doncs així va poguer...

I dintre de la fàbrica per això, els deixaven entrar a jugar o no, a dins dels telers i tot això?

No, per dins no, allà a l'hortet aquell, jugàvem allà.

I el pare era el que portava l'hortet i així?

Sí, sí.

I qui menjava d'aquell hort?

Nosaltres, per ell, li donaven, al contracte ja ho portava la fulla, que allò li donen anem a dir, perquè es pugui entretenir ell, com sabia que tenia tantes hores aquí que pugués cultivar i diu: "L'ajudarà econòmicament a fer-se d'allò".

I no l'havien de donar verdures al director ni res.

No.

Ni a altres treballadors, era tot per vostès.

Per ell, en el mateix contracte que havia fet del treball ja li deien que era per ell, perquè pugués anem a dir, ajudar econòmicament, perquè ells també reconeixien que amb lo que es cobrava d'allò no hi havia ni... i que pugués tenir anem a dir, com a compensació de les 24 hores que treballava, que tenia d'estar a la fàbrica. "Així s'entretindrà".

I el seu pare, la roba que portava era la que ell volia o tenia un uniforme o així?

No, no era uniforme ni res, res, res. Anava amb la seva roba que portava.

I devia conèixer a tots els treballadors i treballadores, no?

Ui, és clar, ui! Tenia amistat, ja ho crec, ja, molt, molt, molt... Si vols veure una fotografia de la fàbrica, perquè abans feien...

Ah, per què no me les ensenya després? Mirem-ho després, perquè així no em cal parar la... Li va bé?

Sí, sí.

Li sembla bé?

Sí, no, no, una fotografia perquè volia... en temps de Franco... "la comida de hermandad, de trabajadoras, entre empresas y trabajadores", i el dinar que feien el 18 de juliol allà a la fàbrica, que ho pagava, doncs allà a dins dels telers el grup dels treballadors, hi ha el meu pare...

Ah, sí que m'agradarà veure'l després això. Escolti, i a part de vostès hi havia algú més de la seva família que estigués treballant a dintre la fàbrica o que hagués treballat?

Últimament un cosí meu va poguer entrar, últimament ja.

A quina secció va entrar el seu cosí?

Estava a la part que en deien del recanvi, perquè hi havia un edifici que tenien peçes de recanvi, perquè com que s'ho arreglaven ells anem a dir, hi havia mecànic, manyeria, anem a dir, doncs peça que es trencava "pim-pam", ho posaven tot, perquè tot s'ho feien ells, oi?

Escolti, i de la... vostè que sap tant de la fàbrica, perquè clar, ha viscut molts anys, em podria explicar de forma que jo ho entengui, que ja costarà això, com era tot el procés de fabricació desde que arribaven les bales amb el fil...

No, no, no, aquí quan venia ja venia el fil "suelto".

Fet en troca.

Hi havia les bitllaires que deien, allà posaven... que venia el fil gros, en rotllos grossos, i segons pel teler que anava o "algo" posava unes altres d'això, unes bitlles que deien més grosses o més petites segons el teler, perquè hi havien telers de tot... Mira, aquí al museu... ja has anat? Doncs hi ha un dels més antics que hi ha, aquell teler, eh? Doncs aquells i encara n'hi havia d'altres que anaven amb una cadireta, "bueno", una cosa que baixaven els fils, que hi havien moltes combinacions per fer els dibuixos anava a dir, oi? I és clar, era diferent d'un a l'altre els telers, diferents tipus de telers que tenien i últimament va anant canviant, perquè allò ho van guardar en Vilumara, doncs van venir ja d'automàtics perquè "allavors", quan va treballar la meva dona doncs encara una teixidora podia portar dos telers, tenien d'estar continuament vigilant, si es trencava un fil parar "pim-pam", canviar-lo... s'acabava el rotllo aquell del fil, perquè hi havia el ram aquell gros i gran de fils i hi havien les llençadores que és una cosa que anava així "pim-pam, pim-pam", saltant, fer passar el fil. Doncs allò venia, anem a dir, d'una forma que podríem dir... tenien d'estar vigilant-ho així, però després es va anar apresurant i és clar, en Vilumara va tenir que para perquè li va faltar capital per fer una gran transformació, va fer un canvi tan ràpid es veu, perquè avui dia ja no hi ha teixidores, eh? Tot va automatitzat, no sé si avui dia anèssim per aquí Terrassa o "algo", o Sabadell, que encara hi ha fàbriques d'aquestes modernes, tot "pim-pam", tot una cosa... Uh, avui la producció és... si ho haguessin comprat "llavors" no.

I llavors clar, tenien que ser dones, perquè llavors una dona llavors, teixidora, cobrava la meitat d'un home i tenien de posar així. Diem que anaven... tenien una quantitat mínima fixa, i l'altra pels metres de tela que feien, cobraven allò.

A preu fet?

A preu fet que deien, això mateix, sí, sí.

Perquè els homes el fil no el treballaven.

No, no, els homes era canviar la peça si estava d'allò, si s'espatllava, que deien contramestres, tècnic tèxtil, que eren mecànics, perquè clar, per treure allò... pesava allò, li posaven el teler a punt per teixir i per tot, si s'espatllava o perquè s'espatllaven, tot ho feien ells. Per això hi havia un magatzem amb tota classe de peces, ho canviaven i tot ho feien ells, perquè tots els telers eren estrangers, eh? No hi havia res... Fabricat aquí no hi havia res, perquè el que hi ha al museu em sembla que és francès.

Sí, em sembla que és francès.

Francès, sí. Hi havia francesos... França anem a dir, era capdavantera d'aquí Europa en el aspecte tèxtil i tot. Lyon era la capital tèxtil de França, com aquí era Barcelona, a França és Lyon, i Anglaterra...

No sé si era Manchester.

Manchester no sé si és de tèxtil o "algo", també hi ha una, no sé si Manchester o... i ara no, ara està tot automatitzat.

El seu pare per això, dintre la fàbrica no hi feia res, sempre era per fora la fàbrica, diguem.

Això mateix.

Per fora dels edificis per dir-ho.

La seva missió era estar a la porteria si venia algú i si venia, ajudar un camió o un carro que portés gènere, si portaven gènere i allò doncs ajudar a carregar i descarregar. Feia de porter i de peó, les dues coses al mateix temps.

Escolti, i a quina hora més o menys acabava tot això, al vespre?

El treballar a Can Vilumara eren... em sembla que eren a dos quarts de 7 acabaven, o 6 i mitja anem a dir, oi?

I el seu pare tenia feina després de parar...

No, no, ell no es podia moure, estava allà i tot, oi? I llavors a la nit... sí, dos quarts de 7, ja les 7 venia el sereno, hi havia un sereno.

Però anava per fora o anava per dintre la fàbrica?

No, no, per fora. La fàbrica quedava tancada del tot a dins, no?, es tancaven les portes que hi havia tal com està ara, i el d'això anava voltant, perquè a sota mateix on hi ha l'edifici de la porteria, aquell edifici que hi ha abaix, que hi ha l'escala aquella que baixa per abaix, doncs aquí a una porta d'aquelles hi havia la barraca del sereno. Estava tot, oi?, últimament van tenir un gos i tot per tenir més d'això, però abans anava sol.

Després hi havia tot voltant de la fàbrica, rellotges, i es tenia un rellotge i anava marcant, cada mitja hora em sembla, sí, em sembla que cada mitja hora t'anava marcant i comprovaven si havia passat per tots els punts de la fàbrica.

Ah, perquè no s'adormís.

I que visités tot.

Hi havia hagut robatoris o alguna vegada havia entrat algú?

No, no, aquí l'única vegada que van venir a robar va ser al acabar la guerra civil, doncs van venir anava a dir, uns d'això... aquests militars que tenien ocupat aquí, que estaven aquí, oi?

Els hi van ensenyar, que els ensenyessin... perquè no havien vist mai això de tèxtil i tot... Van mirar com estava i se'n va emportar peces i tot, de tot, oi?

Peces ja teixides, de seda?

Teixides ja, sí. I ho van denunciar que havia passat això, i van sospitar i...

Ah, els van agafar.

Van tornar el d'això i res. Ells no tenien mai judici ni res, ells eren lladres anem a dir, oi?

Sí, sí, "bueno", jo... jo perquè estava... Jo vaig anar a la guerra i em van ferir a la cama, tinc una petita... a la democràcia, una petita pensió, i "allavorens"... la sort va venir, perquè a la vida has de dir que la sort t'acompanyi, i vaig tenir la gran sort, anem a dir, que... Com Franco era un "enviat de Déu" doncs poc abans de Nadal va començar la gran ofensiva de l'Ebre i tot. Jo estava a Guadalajara i allà què va fer? Al fer aquella ofensiva i allò, doncs forces que hi havia a Guadalajara, Cuenca i d'allò ens... em van portar cap a Extremadura, a la província de Córdoba a fer una ofensiva allà per distreure les forces.

Jo... Quines coses! Quina coincidència! Vaig allà el dia 4 de gener del 39 va començar l'ofensiva d'allà per treure allò, i "allavors" va passar que jo era de cavalleria però anava amb els cavalls i anàvem a peu, tots els que erem de cavalleria... Jo mai havia vist cap cavall i em van posar a cavalleria... Sort que era un cavall molt manso, molt maco, i "allavors" se'l van quedar **????** i posaven tot un "grupo" de forces, anem a dir, de baixes de cavalls d'això, oi? I comença l'ofensiva i... perquè hi havia una cordillera de muntanyes, oi?, "Poso blanco, Cabeza de buey..." , una cordillera de muntanyes, a més hi havia un "desfiladero" que passava la via del tren i aquí a Hinojosa del Duque estàvem nosaltres, que és a la província de Córdoba. I llavors l'ofensiva va travessar i van quedar així, i va haver per la part de darrera una... anem a dir... un conjunt es van resistir a entregar-se, però és clar, les forces aquelles que eren d'infanteria d'allò tenien d'anar amb la seva brigada endavant, i nosaltres per darrera doncs ocupàvem aquests "puestos" fins agafar. A la nit van fer el canvi i al clarejar el dia vam intentar nosaltres per la part de darrera atacar, i quina casualitat, al anar a fer això, doncs em van ferir els meus mateixos. Mira... guaita, una bala per darrera, mira!... Una bala, no veus un forat aquí? Va entrar per aquí i va sortir... si em tira més avall em quedo coix, no?

I "allavorens" vaig quedar... així amagat pels matolls que hi havien, perquè anaves així tirat perquè si no et "zumbaban", oi? Havies d'amagar-te, si no... I crec que un tirant d'abaix, em va tocar aquí a la cama i desseguida... perquè allà, quan entraves en combat, el que quedava ferit desseguida tots els altres el portaven, i... Em van posar... em sortia molta sang d'aquí i em van posar un vendatge i: "Porteu-lo avall!" Anava coix i em van portar. Que algú amb el "cuento" del ferit sortien així... "Bueno", vaig anar allà i d'allí em van portar al poble aquell **????** , em recordo sempre, que estava apoderat, i a l'entrada del poble hi havien uns grans barracons que els nacionals tenien per atendre els ferits, i allà un descampat de ferits en "camilla" i... perquè allà al front eren soldats mateixos, sanitaris que deien, que et feien el "vendatge" i tot, i més allà, apartat hi havia el metge que et mirava... Aquell em va fer un "vendatge" bé i tot, i va posar una nota, una "férola", que és un ferro que va així perquè no pogués...

I de camí allà dic: "Ei, compañero. Yo no necesito curarme, estoy "curao", el médico me tiene que poner la "férola". "Bueno", vas cap allà". Perquè per curar tenies d'esperar d'un a l'altre. I em van posar i vaig poguer marxar desseguida... I d'allí anava a Córdoba, que és una població de la província de Córdoba i a l'hospital anàvem allà i d'allà a Ciudad Real, de Ciudad Real doncs a Murcia, i a Murcia primer a... i després em van posar en una altra... Vaig acabar els ultims mesos de la guerra en un balneari dels més grans que hi ha a Murcia, que és el "Fortuna", que és un balneari tocant la província d'Alacant anem a dir, queda abaix de tot amb aigua termal i tot, i em vaig

quedar allà, estava allà ferit, i els últims mesos de la guerra... perquè la guerra es va cabar al març, a últims de març en Franco va...

Allà a Murcia el 10 de març ja van entrar ells allí. "Bueno", i al trobar-me a l'hospital em vaig salvar del camp de concentració, perquè molts quan trigaven allí o que estaven ja de convalecència que surtien d'allò bé, doncs al camp de concentració. El camp de concentració era una acampada... era posar una "alambrada" al mig del camp i tot allà, o un camp de futbol o una plaça de toros... I jo al trobar-me allà...

CARA B:

... a la fàbrica com es va viure? Què va passar a la fàbrica durant la guerra?

Això mateix. Cada fàbrica tenia de tenir un comitè d'empresa anem a dir, oi? Perquè com estava col·lectivitzat, però aquí els treballadors es van portar molt bé amb Vilumara, tots d'allò, doncs ja era un home gran i allò, doncs en Vilumara era el president del comitè d'aquí. Aquí no va passar... Feien el ram tàxtil, teixien i tot, oi?, lo que els hi subministrava... col·lectivitzant, anem a dir, oi? Perquè aquí van implantar un comunisme, aquí el mal va ser... és clar, amb l'ajuda de Rússia al plantar aquí el comunisme, coses així, doncs les democràcies, França, Anglaterra, tots aquests: "Ep, un país d'allò no, eh?" Aquí l'únic que venia d'ajuda era de Rússia normalment, de França també havia vingut armament, jo havia estat, fusell i coses d'allò francesos, i "allavorens" doncs estava col·lectivitzat, cada indústria doncs tenia el seu comitè d'empresa anem a dir...

Però normalment no eren els amos, no?, els que estaven...

No, no, però aquí en Vilumara mateix, ell continuava, oi? Quedava també de dins la col·lectivització, estava president de la junta i mantenia igual... perquè sempre ho deien: "Oh, què fa aquí en Vilumara, si en Vilumara durant la guerra va quedar allò!" I no, no, es va portar perquè la prova és que no ho van denunciar cap treballador ni res, tots van voler col·laborar, fora dels joves que vem tenir d'anar a la guerra, al front, uns van morir, els altres van escapar a França i a França doncs marxar cap a Mèxic si van poguer, oi?

I a les altres fàbriques de l'Hospitalet també va anar més o menys?

Igual, igual, tot... Ui, a La Farga encara més, perquè La Farga treballava pel d'això, per guerra, projectils, i curios, eh?, quan venien a bombardejar, perquè els amos de La Farga estaven al band nacional i amb la seva influència van dir que no tiressin bombes a La Farga, que no destrossessin la fàbrica, i no va caure cap bomba, fora d'això, perquè tocaven allí d'això.

Mira, l'únic projectil que va ser, va caure a la porteria...

A la porteria de La Farga?

No, la porteria nostra... al trencar el front aquí, que anava avançant, doncs van entrar aquí, sortien amb canons que anaven del 7 i mig que diuen, projectils contra la població. Mira, hi ha el cas d'un feixiste d'aquí, estava a dalt al balcó, diu: "Llibertat!" Van fotre d'aquests projectils, va explotar un allà i el va matar: "L'ha mort d'això, ui, quina alegria!" I "bueno", un d'aquest projectils va caure doncs... va entrar a sobre mateix on hi ha el barri, una habitació que el Sala tenia el seu escriptori d'allò, va entrar un projectil però no va explotar, es veu que ja no portava espoleta o "algo", perquè ja anaven així anem a dir. El van tirar, va entrar i va anar a dins, el van guardar i tot allà, no sé si encara en Vilumara, ho tenia esposat i tot aquell projectil. "Milagrosamente no explotó". I llavors mira, va entrar i...

O sigui, que durant la guerra civil, a la col·lectivització van seguir estant les coses igual que abans, no?

Sí, sí, treballàvem, lo que havíem de fer...

I no va haver treballadors que es rebotessin i fessin una mica de cacau?

No, no, no, perquè els homes tots els que hi havien ja... grans i majors van tenir de marxar allà cap a la guerra, i les dones no s'hi posaven, van continuar perquè clar, en Vilumara era el tècnic i un altre tècnic que hi havia també d'allò, no podien portar-ho uns altres anem a dir, oi? No, no, i es van portar bé, la prova és que no van detindre ningú ni res.

I un cop van entrar els nacionals?

No, no, res...

No va canviar res.

No, no, en Vilumara va tornar a d'allò i ja està.

I això del sindicat vertical i tot això que va haver després ja quan va entrar Franco, això com va funcionar dintre la fàbrica?

Igual, igual, mira, van posar que era obligatori tenir un sindicat d'això, que tothom tenia d'estar sindicat d'allò, però no era per defensar els interessos dels treballadors, era per controlar el treballador el sindicat vertical, perquè la vaga estava prohibida, tu si et declarassis en vaga podien posar-tre a la presó o lo que fos, anem a dir, oi? Tenies d'aguantar el que et donguessin i prou.

I les dones també estaven al sindicat aquest?

Tot, tot, sindicat tenia que estar tothom, i pagar, eh? Pagar sí, eh?

Ah, es pagava.

Sí, sí, no, quota. El sindicat vertical només que hi hagués alguna reclamació, alguna cosa, tenies de... però res anem a dir, allò de demanar augment de salari fins que no et venia l'aprovament del govern que comentaven el salari, res, tu no podies...

Durant la guerra civil els Vilumara van estar aquí o van marxar fora de Catalunya?

No, no, no, no es van moure d'aquí. Ell era... de dins el comitè que hi havia d'empresa, ell era el principal.

I no van estar amenaçats de mort?

No, no, no els hi van fer res, res. No perquè... anava a dir que hi havia un, alguns que eren sindicalistes o "algo" els van protegir perquè hi havia amistat i... no eren sindicalistes destacats anem a dir, oi? Eren de la UGT em sembla, però després hi havia la CNT-FAI que armava més "jaleo" anem a dir, oi?, l'organització, perquè l'organització aquesta amb la República va fer un gran perjudici anem a dir, oi? Això, la CNT-FAI, oi? Va començar a partir del 34 fins a primers del 36 doncs va governar un govern de dretes, que era el partit de Gil Robles, i va passar a fer una campanya: "No ir a votar, todos aquí...!" "Aquest no us defensa..." Els de la CNT com que no podien tragar als de la UGT, que eren els socialistes, oi?, i la gent en vist la situació econòmica que estava malament, perquè era mundialment anem a dir, hi havia a partir del 29 aquella depressió econòmica que va haver que es va escampar a tot el món, anant Estats Units malament tot anem malament, eh? Doncs "allavorens" va passar que hi havia allò, hi havia molt malament de feina, tot, aquí votant, i llavors la gent van venir les eleccions del 34 i es va estendre de votar. És clar, van guanyar les dretes, més que tot encara van poguer guanyar perquè un republicà va traïdonar al

Larús, Alejandro Larús, aquest era d'un partit republicà... "bueno", era un "carota" anem a dir, ja ho havia sigut en temps d'abans d'allò, i llavors va fer coalició amb el partit de **????** que era el partit de dretes que hi havia "llavores", del Gil Robles i llavors van governar.

Però els Vilumara per això, els dos que havien sigut caps de l'empresa, els amos, no es van significar mai políticament així?

No, no, no, ells de partit no pertienxien a cap, catòlics anem a dir, oi? Perquè en Vilumara tenia... "bueno", el pare dels Vilumara aquests no, l'altre, era... era capellà i tenia també, en Vilumara tenia un fill capellà i després una filla monja, i el capellà va tenir, l'últim, ho va deixar-ho... i aquest anem a dir, oncle del d'això, d'en Vilumara, del pare d'aquest Vilumara.

I vostès van notar molta diferència de quan la fàbrica va passar del pare del Vilumara al Vilumara d'ara diguem, el Vilumara que va tancar la fàbrica?

No, no, nosaltres vam continuar... el meu pare com que mai va protestar de res. Lo curiós és que quan el meu pare es va poder jubilar, que ens donavem el pis doncs el que va entrar de porter l'anaven a fer el contracte, anava a dir... que va ser, ara no em recordo... el meu pare tenia 72 anys... Ah, sí, és quan vem venir a viure aquí, l'any 57, això mateix, l'any 57, mon pare es va jubilar, ho va deixar i llavors el que van posar de porter li fan el mateix contracte de treballar 24 hores. Va anar al sindicat i va dir: "Què! 8 hores i tot!" I llavors estava 8 hores allà al treball i lo altre s'hi posava com un "sereno".

I vostès van seguir tenient relació un cop van... els pares van deixar la feina? Van seguir tenint relació amb el Vilumara i amb la gent de la fàbrica?

Sí, sí, i ara mateix amb el fill del Vilumara doncs tinc relació perquè ara la fàbrica... Jo sóc d'una entitat que diuen "Gent de Pau"...

"Gent de Pau", sí, ho conec, ho conec.

Sí, sí, i "allavors" gràcies a ell vam poder aconseguir... perquè ell a pesar de tenir d'això, la fàbrica... perquè de pagar no li van pagar tot, però encara intervé, perquè al final de les naus aquelles grans tot de telers encara hi ha, i ell ha repartit a tot arreu de telers per museus, al Museu de la Tècnica, de la Ciència de Terrassa hi ha varis telers seus, i a la de Hospitalet va deixar perquè **????**, i encara té un magatzem allà de coses i tot, oi?, i després on feien l'estampat també tenen coses, però a la meitat ara hi ha l'escola d'electricitat però perquè aquí ja no hi cabien i allà hi ha coses de muntatge anem a dir, d'ensenyar, i aquí hi ha d'arreglar motors, encara hi és, oi?, la part de darrera. I a l'altra part encara hi ha els estampats, les màquines de treballar tot apilotonat de'n Vilumara, i ell diu que no ho toca perquè a ell encara l'agrada pujar, vaja, encara hi va allà. I gràcies a ell doncs... a la "Gent de Pau" ens va deixar una habitació, van instal·lar la porteria i després tenim una habitació a dalt perquè van negociar abaix com secretaria van posar primer... no hi havia res, ho tenien abaix, però necessitaven espai i allà on hi havien els porters ara hi ha com una secretaria, i a dalt és una sala que ens van deixar una habitació per nosaltres i una altra per l'associació de pares d'alumnes, i l'altra és pels professors, tenen una sala gran, la tenen els professors allà i es reuneixen i ho tenen tot, sí.

I encara hi van vostès amb això de...?

No, perquè ara l'Ajuntament d'aquí ha fet un hotel d'entitats cap allà a l'Escorxador...

Sí, darrera de Can Sumarro.

A Can Sumarro, això mateix, tocant la biblioteca de Can Sumarro allà ho han fet, perquè van fer dos blocs de cases l'Ajuntament, que en cas de que expropiïn un o

“algo” els hi donen pis allà, perquè hi ha uns del carrer Xipreret que van tenir d'entrar, per dificultats de l'Ateneu i això, a aquells dos els hi van donar un pis d'això, i llavors al mateix temps van fer dugues plantes baixes on hi ha l'Ateneu de Cultura, que l'estan arreglant, que jo també sóc de l'ateneu de Cultura, i després un altre que és el Club Muntanyenc, aquest sí, d'aquest sóc soci fundador del muntanyec, perquè es va fundar perquè en temps de Franco... en Franco només sentir cultura se li posava la pell de gallina, per ell era el dimoni, a tota Espanya només va deixar dos ateneus, el de Barcelona i el de Madrid, l'Ateneu de Barcelona és dels més antics que hi ha aquí a Espanya, i el de Madrid, i com aquí hi havia intel·lectuals i tot ho van deixar i van posar com a president uns falangistes, tant aquí com allà, aquí Ignasi Agustí que era un intel·lectual falangista que havia escrit... el ???? i a Madrid igualment. I els altres, els que hi havien, com l'Ateneu d'Igualada, els van... que es transformessin en entitats recreatives, anem a dir, oi?

Donc nosaltres què vam fer? L'únic que ens poden donar és una entitat esportiva, i llavors vam mirar de buscar-ho i no hi havia manera, i un amic que estava a Barcelona diu: “Calla, hi ha l'Unió Excursionista, aneu allà i que us fagi que obriu una delegació aquí”, perquè montar un altra no hi havia manera, eh? “Bueno”, conforme, sí, sí. Però diuen: “El president ha de tenir carnet de Falange”. Sort que teniem un amic que treballava a l'Ajuntament, que tot el que treballava a l'Ajuntament també tenia carnet de Falange i ell va ser el que... encara viu, i llavors ho vam fer, que ara té 50 anys la fundació...

Continuem parlant de Can Vilumara. Les relacions que hi havia entre homes i dones com eren?

Bé, bé, bé, normal, no hi havia d'allò, perquè molts ja eren coneguts, perquè entrava la gent per les amistats que hi havien d'un altre, no era d'allò, cadascú portava els seus i la majoria eren gent d'aquí, van venir alguns de fora, d'emigrants, de l'emigració que va venir a partir de l'any 60, va venir una gran... als 50 ja va començar a venir emigració, i ells sempre els van... Bé, la prova és que entre ells... es van casar, oi? U amic meu es va casar amb una d'allí, i altres també, oi? No, no, va ser bona anem a dir, oi? Era molt bona, cordial i bé, jo puc dir-ho perquè com m'he relacionat, molts són amics meus i coneguts i vivint allà ho veies si hi havia algún “lio”. No, molt bé.

I els amos es relacionaven molt amb els treballadors o no?

No, amb l'únic que ens relacionàvem més és, al principi, al acabar-se la guerra que fèiem “comida de hermandad entre trabajadoras”, era un dinar allà a la fàbrica i tot, sí, sí.

És allò que em deia del 18 de juliol?

Això mateix, el 18 de juliol, que fèiem “comida de hermandad”.

I qui anava a aquest dinar?

I excursions... Ah, i en Vilumara també ha fet, com és tan religiós, excursions a Montserrat hem anat, en un temps especial... he anat jo...

Però hi anaven les dones també o només els homes?

Sí, sí, tots, tots, i famílies, sí, sí, anaven famílies i tot. Ell disfrutava de que poguessim anar a Montserrat tots els treballadors, i dinàvem allà al restaurant aquell que hi ha a dalt de tot, oi?

Què ho feien, un cop a l'any això?

Sí, sí, un cop a l'any, sí. Ho havíem fet, després es va deixar, però es va fer alguns anys, anem a dir, oi? Però no, no, en Vilumara sempre... no sé, com altres amos... Veus? ???? , aquell sí, amb un “bigoti” així, aquell no, aquell era treballador... però els

altres, el pare d'aquest i això tots eren... sentien... l'aspecte social... L'altre no perquè, l'altre... l'any que va ser, que va venir aquí, estava allà a Barcelona i va venir i això, doncs ell anem a dir, era del circle del Liceu, estava en entitats d'aquí de Barcelona, eh?, en entitats d'aquestes de rics, i ells aquestes coses no, eh? He vist convivència i tot, oi?

I els treballadors estaven contents, i les treballadores?

Els treballadors tots, tots estaven bé, perquè a vegades s'han trobat en un "apuro" o una cosa, i els havien ajudat, anem a dir, econòmicament. Jo puc dir-ho, que a nosaltres ens ho havia fet, anem a dir, oi? Mon pare estava molt delicat, va agafar... no es trobava bé, anem a dir, encara vivíem allà a la fàbrica i el meu pare estava jubilat, estava allí, oi? Doncs va agafar allò que perd la memòria i tot, anem a dir, oi? Doncs deixava plegar a la meva dona més d'hora per atendre'l a ell i tot. Es va portar molt bé, oi? Per això, en l'esperit humà i social sempre s'han portat molt bé, fora del més antic, que a aquest no el conec tant perquè era més jove, però ho sé perquè m'ho han dit, que aquell no: "Jo sóc l'amo!" "Soy el rico y vosotros sois los pobres..." Aquest no, els altres s'han portat sempre molt bé, anava a dir, han sigut catòlics però en el sentit estricte cristià, oi? No es pot dir res, molt bé, la prova és que tothom s'ha portat sempre molt bé, no ha hagut mai cap conflicte com a altres empreses que ha hagut conflictes, no ha hagut mai res.

I en quant... "bueno", vostès ja no hi eren, però segur que ho sabrà per la gent que coneixen i tot, a mida que s'anava apropant el tancament, per això, suposo que no tothom devia quedar content, no?, de treballadors i treballadores?

Home, clar. No, perquè la primera reconversió que va haver van sortir contents perquè hi havia la indemnització que la llei marcava que al fer una reconversió de personal doncs s'ha de donar. L'últim, doncs quan es va tenir que tancar no tant, perquè la meva dona mateix es va trobar doncs que... si tu estàs a l'atur als 60 anys ets pots jubilar però si no els tens no. La meva dona... "allavors" els hi donaven un petit subsidi anem a dir, fins arribar als 60 anys; és clar, a la jubilació ha vingut a gunayar més poc, és l'únic, oi? Però no per ell, per la llei que marca, la llei, eh? Els ha passat a molts treballadors, oi?

I vostès que coneixien tots els treballadors i treballadores, la gent majoritàriament debien ser de l'Hospitalet, no?

Sí, sí.

Però també devia venir gent de fora.

De Barcelona venia un o dos em sembla, de la casa, sí, però la majoria eren de Hospitalet, tots de Hospitalet anem a dir, oi?

Es que jo havia llegit en algun lloc que fins i tot va haver una època que feien coincidir l'horari del tren amb l'horari d'obertura de la fàbrica, per gent que venia de fora. En sap res vostè d'això?

No, no, aquí no, aquí no, perquè tots erem d'aquí i de fora si venia algú de Barcelona, molt pocs, un i després... un, anem a dir... Es que allà a Barcelona, tenien al carrer Casp, el magatzem.

Ah, les oficines.

Sí, tenia allà el magatzem de lo que estava fet i feia com... i encara el té perquè el pis aquell, aquella planta era seva anem a dir, oi?, i ho té allà com un arxiu. Tenen un arxiu, perquè va passar aquí a la fàbrica, a on hi havia la porteria abaix, lo que eren oficines estaven plenes de... anem a dir, com ara, com hem anat nosaltres, oi?, va deixar la planta baixa on hi ha la porteria ho controlava el Vilumara, i a dalt hi havia el

Etapé, però a la fàbrica ja no hi treballava, hi havia l'escola anem a dir, oi?, encara la tenien, i llavors abaix tenien lo que era el menjador de casa i una altra habitació doncs per gent de "pago", gràcies a ell van poguer pagar el local perquè no podien mantenir un lloguer de... són molt cars els llogers. I lo altre ho tenia atapait de fixeros, de mostraris, de tot, i tot això ho va portar a aquest magatzem, a l'oficina que tenia a Barcelona de botiga d'això, i allà ho té tot ara.

Escolti, que jo abans no l'he preguntat i ara que em deia això del "cuarto" i això, m'ha fet pensar. Com era la casa, com era per dintre la distribució de la porteria?

La porteria, anem a dir... Hi havia la porteria tal com està ara, no ha variat anem a dir, i nosaltres fèiem servir a l'entrar, que és la habitació continua, al costat del wàter, un wàter, no hi havia lavabo, un wàter, lo just per entrar així i posar el cul, lo justet. I la cuina anem a dir, oi?

Doncs allà ho teníem tot, i lo que feta la casa tenia de ser el menjador, allà teníem una sala que hi havien uns armaris i tenia allà com un escritori que feia coses. A mi abans m'havia agradat... dibuixar m'ha agradat, després l'he anat perdent anem a dir, oi?, i després els dormitoris.

Quants n'hi havia?

Dormitoris, hi havia 3 dormitoris, un de petit al mig, un de gran que donava a la part de la fàbrica i una altra que donava al carrer. A la part de la fàbrica, allà dormien els meus pares i al mig el teníem així, però jo quan era petit dormia, anem a dir, al petit perquè estava al costat d'allò, i l'altre el teníem així, i l'altre que dona al carrer... a laAVINGUDA Carrilet... ai,AVINGUDA Carrilet, al carrer que hi ha que dona això...

Sí, Tarradelles.

Tarradelles, això mateix, oi?, que abans era el carrer Alps. I "allavorens" allí dormíem jo i la meva dona.

Escolti, i això que vostè m'explicava abans de que clar, no tenien mai vacances perquè havien d'estar a totes hores a dintre la fàbrica...

Mon pare no ha fet mai de vacances.

Mai. I per Nadal per exemple, quan s'havien de reunir amb la família i tot això, no podien sortir tampoc?

No, no, venien a vegades a casa uns parents del meu pare, venien o ens ho fèiem a casa nosaltres, oi? O s'anava allà a... Fèiem una cosa entre els meus pares i d'allò, i després ja quan em vaig casar anàvem a la Barceloneta, on vivien els pares de la meva dona i la seva germana, oi? Perquè ella havien sigut 7 germans i es van quedar ells dos, perquè van morir, un va morir a la guerra. El que tenia la meva edat va morir a la guerra, i els altres van morir, un més jove d'enfermetat i tot, perquè el meu sogre era un "navegant", treballava al moll, anava amb un vaixell d'aquí a Buenos Aires, anava amunt i avall, després ho va deixar i va entrar a treballar al moll, i era un home "uf!", d'aquells de... Era un andalus d'aquells de "ordeno y mando"!

I això que m'explicava abans de les reunions aquestes que feien, un cop va tancar la fàbrica van seguir-se trobant amb els treballadors o amb algun grup de treballadors per fer algun sopar o algun dinar?

No, no, res, res, no. Si ens trobàvem parlàvem d'allò, com erem tots coneguts d'aquí el poble, l'amistat continua, fora dels que s'han mort, continua igual, eh? Perquè la meva dona es veu amb uns, amb altres, oi?

Però aquest grupet de “Gent de pau” són uns quants que havien treballat a Can Vilumara, que hi havien estat relacionats.

No, allà l'únic que poder havia treballat, que està amb nosaltres... això mateix, un d'això... un que encara amb Vilumara té amistat, són cosins de cosins anem a dir, el seu pare era cosí d'allò, i aquest treballava, aquest és l'únic...

Aquest és l'Amorós?

L'Amorós, això mateix! Rafael Amorós, aquests són cosins d'allò, de la part del seu pare, perquè son pare es deia Amorós Bonastre anem a dir, oi? I “allavons” ell va encara, és l'únic que d'això, i encara continua amb Vilumara, és com el seu secretari, si el Vilumara diu una cosa l'ajuda a ell i tot allò, sí.

I té la seva edat el senyor Amorós o és més jove?

No, més jove. A la guerra no va anar, son germà sí que tenia la meva edat i va anar a la guerra i “bueno”, va morir després més tard, després de la guerra va morir d'enfermetat, oi? Del fetge va morir. Aquell tenia la meva edat, aquell, oi? I ell no va anar, perquè tenia molta diferència anem a dir, i tot. I ell sort, mira, que es va... no va veure la reconversió, ell... va tancar igual, oi? És clar, va ser l'últim, com encara li faltava pels 60 anys cobra molt poc de pensió. Sort que la seva dona era infermera, “bueno”, ara s'ha jubilat.

Ah, sí, això m'ho va explicar la Palmira.

Molt bé, es diu Remei la seva donal, era infermera d'aquí de Bellvitge, i aquella es va jubilar als 65 anys bé, i té la sort d'una bona pensió. L'única desgràcia que té un fill una mica subnormal, la filla no, està casada i està molt bé, però el fill... Cobra una petita pensió que marca la llei, oi?, si tens un fill...

Escolti senyor Bonastre, i quan la fàbrica va començar a anar la cosa... Què van sentir vostès, quan va ser la primera vegada que van sentir alguna cosa o que van notar que les coses no anaven del tot fines?

Home, perquè es veia a la feina... La meva dona treballava i m'ho explicava, ja no hi erem nosaltres, des del 57 que vam marxar d'allà, oi? Però ella deia: “Ui, la cosa va molt malament. No sé com pot anar aguantant perquè poca feina...” I es veia venir, eh? No ell, i altres indústries tèxtils d'aquí de Hospitalet, perquè han desaparegut totes.

Sí, va haver una crisi a tot el tèxtil.

De tèxtil aquí només ha quedat avui com a tèxtil, la part de Sabadell, Terrassa i Manlleu, tot lo altre, aquí a Hospitalet tot. I a Cornellà també hi havia, tot tot, tot, a Cornellà i a Hospitalet de tèxtil han desaparegut totes.

És clar, renovar-se o morir, és clar. Va haver-hi un canvi tan ràpid de transformació de producció tèxtil que no hi havia per d'això, oi? Per això ha sigut així.

Quina sensació va tenir vostè quan va saber que tancaven la fàbrica, perquè havent-hi viscut tants anys...

Home, clar... No, jo ho vaig sentir per la meva dona, perquè treballava, lo altre res, perquè mira, jo vaig viure però és igual, i ara mira, pensava ara, que tots aquests anys que hem estat aquí “Gent de pau” i això, si hagués sapigut que als 80 anys tindria de venir cap aquí! És l'únic que a vegades ensenyava les claus per obrir la fàbrica, i vivint 36 anys no vaig tenir mai claus de la porta, i ara guaita! A vegades deia: “Mira, és l'única vegada que porto claus!” Que ara, l'any passat me les van entregar perquè com president de “Gent de Pau” i el Mestre que és el secretari, que és qui ho porta tot allò, doncs em va entregar les claus perquè com l'Ajuntament ens ha donat aquest... l'hotel d'entitats, la petició aquesta que està molt bé, oi?, “pues” ja està.

I jo pensava: “Qui hauria pensat que als 80 anys no treballant-hi tindria claus, entraria i sortiria quan voldria?” Perquè entrava, guaita! A la fàbrica entrava i tot, oi? I mira...

“Bueno” senyor Bonastre, jo em dono per més que satisfeta de tot el que m’ha explicat. De tota manera, ara vaig a tancar, eh?...